

A Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület észrevételei a Nemzeti Vízstratégiához

A Vidékfejlesztési Minisztérium 2013. márciusában tette közzé a Nemzeti Vízstratégia A vízgazdálkodásról, öntözésről és aszálykezelésről című vitaanyagot. Számos szervezet közös civil véleményt juttatott el a Nemzeti Vízstratégiáról a véleményezési lehetőség keretében az előterjesztőhöz. E civil véleményt egyesületünk is támogatta, így annak állításait nem kívánjuk itt megismételni. Néhány észrevétellel azonban kiegészíteni kívánjuk a megküldött anyagot.

Általános észrevételek

A legfontosabb az anyaggal kapcsolatban, hogy rendkívül nagyrabecsüljük az őszinte problémafeltárást és a helyenként paradigmaváltással felérő megoldási javaslatokat. Az anyagnak ezt az előremutató hozzáállását nem lehet eléggé kiemelni és értékelni. Jóllehet az anyag számos részlete vitára ingerlő (a közös civil vélemény ezeket részletesen tárgyalja), mégis, összességében az a benyomásunk, hogy a helyzetértékelés – mind a természeti, mind a gazdasági, mind a politikai helyzet tekintetében – körültekintő és alapos, az adott válaszok többségében helyesen jelölik ki az irányokat.

Fontosnak tartjuk, hogy Stratégia „helyén kezeli” a vízgazdálkodást. A vízügyi ágazat sokat emlegetett *ars poeticája*, miszerint a Vízügy „a társadalmi-gazdasági igények kiszolgálója” itt a rövid és hosszú távú tervezésben is jól tetten érhető. Alaposan elemzi a stratégiai és politikai beágyazottságot, a legtöbb esetben túllép azon, hogy az észlelt, vízgazdálkodással kapcsolatos problémákat vízügyi megoldásokkal kívánja megoldani. A vízgazdálkodási problémák sok esetben ugyanis nem is oldhatók meg másképp, mint a társadalmi-gazdasági „igények” megváltoztatásával (pl. területhasználat váltással). A Vízstratégia e szemléletével és megoldásaival jól illeszthető és kell is illeszteni más stratégiai anyagokhoz és programokhoz, különösen a Nemzeti Vidékstratégiához.

Külön figyelemre méltónak tartjuk, hogy a Vízstratégia a 2011-ben megismert előzetes változatához képest komoly változáson ment át. Meghatározóvá vált az integrált szemlélet, mellyel a vízgazdálkodás kérdéseit a tájhasználat, illetve más szakterületek által megragadható szakmai kérdésekhez kapcsolja. (Ezzel kapcsolatos kiegészítéseinket alább jelezzük.) Lényeges, hogy kimondásra kerül, hogy a vizek elvezetésére koncentrálnó stratégia nem tartható. Nagy szerep jut a vizek visszatartási lehetősége elemzésének, és ebben az anyag a környezet- és természetvédelmi szempontokat is szem előtt tartja. Lényeges, hogy számos helyen utal rá: nem csak víztározókban, de a kistáji vízkörforgásban, az erdőkben, vizes élőhelyekben, a talajban is jelentős mennyiségű víz megtartására lenne lehetőség.

Összességében tehát jó helyzetelemzésnek és előremutató szakanyagnak tartjuk a Nemzeti Vízstratégia vitaanyagát. **Alkalmasnak tartjuk ezt a dokumentumot a hosszú távú stratégiai tervezés megalapozásához.** Egyetértünk azzal, hogy a vizek elvezetésére koncentrálnó stratégia nem tartható. Az éghajlatváltozás várható hatásaihoz való

Levelezési cím: 2100 Gödöllő, Szabadka u. 8/a.

telefon: 06 30 768 8717 • drótposta: elnok@elotisza.hu • www.elotisza.hu • www.elotiszaert.hu

alkalmazkodás érdekében (is) át kell alakítani területhasználatunkat, vízgazdálkodásunkat, hogy képes legyen a hazánkba érkező vizet, csapadékot minél nagyobb arányban az élő rendszerekben, helyben, a tájak eredeti ökológiai adottságaihoz igazodó módon hasznosítani. Ehhez komoly változásokra van szükség többek között a mezőgazdaság szerkezetében (pl. intenzív szántóművelés visszaszorítása), a települések kialakításában, az infrastruktúra elemeinek elhelyezésében, a területi tervezésben és a vízgazdálkodási művek kialakításában is.

Hangsúlyozni kell, hogy a vízgazdálkodási paradigmaváltás csak más ágazati stratégiákba integrált módon megvalósítható. A hosszú távú célok elérése nem elérhető úgy, ha rövid távon más irányba haladunk. Azaz a stratégia kapcsolódási pontjait meg kell keresni más szakpolitikákhoz, és lehetőség szerint minél hamarabb meg kell valósítani a jogi, támogatási, intézményrendszerben a szükséges változásokat. Kiemelt jelentősége van ebből a szempontból annak, hogy már a 2014-2020-as EU-s pénzügyi időszak támogatási rendszereibe beépüljenek a vizek tájba illeszkedő megtartását ösztönző finanszírozási konstrukciók. Ez várhatóan komoly vitákat fog kiváltani a vízügyi szakmán belül is, de különösen a kapcsolódó egyéb szakpolitikák (pl. mezőgazdaság terén).

A Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület e szakmai diskurzushoz felajánlja szakértői tapasztalatát, elkészített tanulmányait. Lehetőségeinkhez mérten segíteni kívánjuk a Vízstratégia kidolgozóit abban, hogy a paradigmaváltás a vízgazdálkodásban megvalósulhasson és felkészülhessünk a XXI. század kihívásaira. Szorgalmazzuk, hogy a Vízstratégia és az abból adódó teendők további, minél szélesebb körű társadalmi vitájára kerülhessen sor.

A fentiekkel összhangban, jobbtó szándékkal teszünk javaslatokat a Vízstratégia néhány részletéhez. Külön nem jelezzük azokat a részleteket, melyekkel egyetértünk, mivel ezek vannak többségben.

Részletes észrevételek

5.o.

„Az aszály elleni egyik legjelentősebb intézkedési program az **öntözéses gazdálkodás** fejlesztése.”

Az anyagon végighúzódik ez a gondolat, amely gyakorlati jelentőséget kap abban is, hogy a Nemzeti Öntözési Ügynökségnek a jövő vízgazdálkodásában kulcsszerepet szánának a szerzők. Nem szabad azonban ezzel kapcsolatban aránytévesztésbe esni. A Vízstratégia pontosan mutatja be, hogy az öntözés jelentősége és infrastruktúrája hogyan zuhan a rendszerváltozás után, döntően gazdasági okokból. Még, ha az a forgatókönyv is valósulna meg, melyre a 31. oldalon utalnak a szerzők (további 400 ezer ha öntözése) akkor is csak a művelhető terület kevesebb mint 10%-a jutna többletvízhez. Túl azon, hogy ennek a gazdasági realitása meglehetősen csekély (különösen, ha a szántóművelés aránya nem csökken), fennmarad a kérdés: hogyan alkalmazkodik a várhatóan súlyosabb aszályokhoz, szélsőségesebb klímához a „maradék” 90%? Erre a kérdésre az anyag nem ad annyira kidolgozott intézményi válaszokat, mint az öntözésfejlesztéssel kapcsolatban.

Javasoljuk ezért egyrészt, hogy az öntözés fogalmát az anyag kiterjesztőleg értelmezze, azaz ne csak a növények, hanem döntően a táj öntözésében gondolkodjon. Általános tapasztalat, hogy egy vízhiányos tájban a haszonnövények öntözése korlátozottan eredményes és nagyon költséges, mivel az általános szárazság miatt igen nagy a párolgás, vízvesztés. Hatékonysága akkor növelhető, ha a táj struktúrája is átalakul: kevésbé intenzív művelés és tájhasználat valósul meg, változatosabb tájszerkezet, több vízcsapda (erdők, erdősávok,

biotópok, vizes élőhelyek) alakul ki és a talajban történő tározás is nagyobb szerepet kap. A nedvesebb tájban a haszonnövény célzott öntözése is hatékonyabb. A hagyományos értelemben vett öntözés a haszonnövényre koncentrált, azonban a jövőben a „táj öntözését” kell a fókuszba helyezni. Ez nem pusztán egy öntözési infrastruktúra kialakítását igényli, hanem tájhasználati, akár gazdasági szerkezetváltást is, ami komplex beavatkozást, összetett tervezést igényel. Ennek csak egy része vízügyi feladat, de a problémafeltárásban és a folyamat moderálásában meghatározó szerepe lehet a vízügyi szakembereknek. Az aszály és más időjárási szélsőségek elleni küzdelem tehát a tájak általános vízmegtartó képességének növelésével tehető igazán hatékonyá.

8.o.

1.4 Magyarország hazai vízpolitikai célkitűzései:

A fentiekre tekintettel javasoljuk kiegészíteni a célkitűzéseket azzal, hogy a tájak vízmegtartó képességének fokozásával csökkentsük az aszály és más időjárási szélsőségek káros hatásait.

16.o.

„bevezettük az egynyári öntözési engedélyeket 100 hektárnál kisebb területet művelő gazdáknak nyújt könnyebbséget, valamint a jövőben egyszerűbb lesz egy idényre szóló öntözési engedélyt kérni.”

Kérdéses, hogy az öntözés egyszerűbbé és olcsóbbá tétele mennyire járul hozzá a vízkészletek túlhasználatához és mennyire ütközik a VKI teljes költségmegtérülés (ld. 5.1.1. pont, 17. o.) elvével. Ezt a jogi, intézményi keretek kialakításánál vizsgálni kell.

21. o.

„VGT-ben rögzített feladatok intézkedési programjainak végrehajtását megkezdjük, 2013-ban el kell végezni a VKI szerinti közbenső állapotfelmérését.”

Az anyagból nem derül ki pontosabban, hogy a VGT végrehajtása érdekében eddig milyen lépések történtek és milyen az időarányos teljesítés. Ez annál is inkább lényeges, mert ennek fényében értékelhető, hogy egy ennél nagyobbra látó Vízstratégia megvalósítása mennyire reális.

24. o.

„A létrejövő **új vízgazdálkodási és tájhasználati rendszereknek** a helyi közösségek által az erőforrásokkal való tudatos és felelős gazdálkodásra kell épülnie, melynek kialakítását koordinációval, mentorálással, szakmai és anyagi támogatással kell segíteni. Ennek fontos eszközei lehetnek pl. a gazdálkodás feltételeit és a fejlesztéseket támogató azon intézkedések, amelyek a felesleges költségektől mentesítenek, pl. művelési ágváltás költségei, vagy földvédelmi járulék mentesség az öntözés-fejlesztéseknél.”

A bekezdés első mondatával maximálisan egyetértünk, azonban nem világos, hogy a második mondatban említett eszközök hogyan támogatnák az elsőben említett célokat? Ismételten felhívjuk a figyelmet arra, hogy a hagyományos értelemben vett öntözés nem kellően körültekintő alkalmazás mellett felvetheti a vizek túlhasználatának vagy pl. a másodlagos szikesedésnek – összességében egy nem fenntartható tájhasználat működtetésének a veszélyét.

26.o.

„Az állami szerepvállalás erősítésével és az egységes szemléletű és gyakorlatú állami vízszolgáltatás megteremtésével kell elérni, hogy a hasznosítható vízkészletek mind nagyobb mértékben szolgálják a biztonságos, kiszámítható és finanszírozható, versenyképes mezőgazdasági termelést.”

Az állam szerepe jóval túlmutat a mezőgazdaság versenyképességének erősítésén. Ezt az anyag számos más pontján kellően komplexen mutatja be, ezért itt ez a szűkítés nem indokolt.

5.2.2.1 Az öntözés fejlesztése

A fentiekben említettek miatt az öntözés fejlesztéséről szóló részt aránytalanul részletesnek érezzük más szakterületekkel összevetve. Lényegesnek tartanánk ebben az alpontban kitérni arra, hogy a tájak vízmegtartó képessége javításának (mozaikosság, vízmegtartó ökológiai rendszerek, talajtározás stb.) fontosságára is kitérjen az anyag, ne csak az öntözési infrastruktúra fejlesztésére.

A 32. oldalon a Duna-Tisza köze problémáinak elemzésénél az anyag elmulasztja bemutatni a problémák okait és ezek kezelésének lehetőségeit. Ezen a területen ugyanis talán a legfontosabb gond, hogy a vízhiány és -vesztés ellenére vízigényes és pazarló területhasználat folyik igen nagy léptékben. Az intenzív szántóművelés (és az ezt kiszolgáló vízelvezetés), a kavicsbányászat, a nemesnyarasok a terület kiszáradását gyorsítják. Ha az okokat a Vízstratégia nem kezeli, akkor a vizek idecsatornázása csak egy lyukas vödör feltöltésére irányuló kísérlet marad. A területhasználat váltás megkezdése az országnak ezen területén talán a legsürgetőbb.

33.o.

„A megvalósítandó rendszerek ésszerű üzemeltetéséhez és fenntartásához elengedhetetlenül szükséges a mezőgazdaság fogadóképessége, a kiépített rendszerek üzemeltetési, fenntartási költségeivel arányos öntözési igény megteremtése. A fenntartható fejlesztések érdekében olyan **támogatási, vagy ösztönző rendszereket** kell kidolgozni, amelyek a tervezett rekonstrukciókkal, fejlesztésekkel arányos öntözési igényt generálnak. Ellenkező esetben csak ismételten fenntarthatatlan és drága rendszerek kerülnek kialakításra, amelyek indokolatlanul fogják terhelni a központi költségvetést.”

Ez az okfejtés nem csak a vízügy „szolgáltató” attitűdjével ellentétes, de a gazdasági és társadalmi racionalitást is nélkülözi. Ma az öntözésre nincs igény nagyléptékben, mivel az egyszerű szerkezetű alapanyag termelés nem képes ennek költségeit viselni. Az idézett logika szerint az államnak ki kellene építenie az öntözés rendszereit, majd támogatnia is kellene a gazdálkodókat, hogy ezt vegyék igénybe, tekintettel arra, hogy sem az öntözés, sem az öntözéses gazdálkodás piaci alapon nem valósulna meg. Ennek viszont olyan rendkívüli finanszírozási igénye lenne, hogy ennek állami fedezetének előteremtése csak kiemelten fontos közcél esetén lenne indokolható. Ez a közcél feltehetően a munkahelyteremtés, azonban az anyag adós marad azzal, hogy kimutassa, hogy az öntözéses gazdálkodás támogatása miért hatékonyabb közpénz-felhasználás más gazdaságfejlesztési beavatkozásoknál (pl. tájgazdálkodás kiépítése).

37.o.

- „Felül kell vizsgálni az öntözési, vagy más, mezőgazdasági célú vízhasználat díj mentességének illetve támogatásának kérdését. A vízszolgáltatás költség-kalkulációja

egységes kidolgozása mellett a finanszírozás lehetséges módjainak elemzésével kell a tartós megoldást kidolgozni.

- Be kell vezetni az un. egynyaras engedélyek újbóli alkalmazását és az egyszerűsített eljárásokat, valamint ki kell dolgozni az un. téli vizek költségmentes használatának feltétel rendszerét;
- egyszerűsíteni kell a közvetlen vízkivételek eljárását (vagyonkezelő egyetértése és bejelentési kötelezettség);”

A fentiekben az öntözésfejlesztéssel kapcsolatban jelzett aggályok és a VKI teljes költségmetérülés elve miatt ezeket a teendőket aggályosnak tartjuk.

Javasoljuk a teendők listájába felvenni, hogy a vízhiányos térségek vízpótlásának megoldását szolgáló létesítmények megvalósítását megelőzően határozott lépésekkel kezdjék meg a vízvesztés okozó, vízpazarló területhasználók megváltoztatását. A vízpótlásra csak ezen intézkedésekkel („a lyukas vödör befelöltésével”) arányosan kerüljön sor.

A Nemzeti Öntözési Ügynökség létrehozásának részleteit az anyag többi hasonló intézményi kérdésével összevetve túlzottnak érezzük. Az intézményrendszerben tervezett helye alapján megfontolható, hogy a neve az öntözésen túlmutasson, hiszen ennek fejlesztésénél jóval komplexebb feladatokat céloz meg.

Nem érezzük kellően tisztázottnak az Ügynökség illesztését a jelenlegi, kaotikusba hajló intézményi rendszerbe. Javasoljuk a részletek alaposabb kidolgozását és bemutatását. (Ld. még 66., 68. o.)

39.o.

A Hosszú távú teendők (-2027) pont alatt bemutatott feladatok döntő többségét már a 2021-ig terjedő időszakban meg kellene kezdeni, illetve valósítani. Javasoljuk erre tekintettel megvizsgálni a feladatok (különösen a vízvisszatartásra, tájhasználatváltásra) irányulók előbbre hozását.

5.3 Települések vízgazdálkodása

Ebben a fejezetben javasoljuk alaposabban kidolgozni a kisléptékű, környezetbarát, helyi szennyvízkezelés módszerei szélesebb körű és gyorsabb elterjesztésének lehetőségeit.

50. o.

A szöveg említést tesz az árvízvédelem és a természetvédelem konfliktusáról a hullámtérben (Natura 2000-res területek). A problémát azonban hiba lenne a „vízügy” és a „természetvédelem” konfliktusára leszorítani, amikor maga az anyag is utal arra, hogy az intenzív mezőgazdaság szorította ki a természet maradványait a hullámtérbe. Nagyobb teret kellene ezért szentelni az anyagban annak, hogy a vizek mentett oldali kivezetése egyben a természetes területek gyarapodását is elősegítheti (így a vízügy „alkupozícióba” kerülhet a természetvédelmi szempontból), az intenzív szántóművelés visszaszorítása pedig a tájak időjárási szélsőségekkel szembeni sérülékenységét is csökkentheti. A „teret a folyóknak” elv fokozottabb érvényesítése megkerülhetetlen.

51.o.

„Azt is be kell látni, hogy ezeknek a tározóterületeknek az egyéb célú használata korlátozott, mivel hirtelen kell, nagy tározókapacitásnak rendelkezésre állni, ahova gyorsan és nagy vízhozamot kell kiengedni. A tározóterületek lehetőséget jelentenek viszont a víztűrő

mezőgazdasági művelés, a tájgazdálkodás, a természetvédelem és nem utolsósorban a mentesített területek késleltetett vízpótlására a tározó leeresztésével párhuzamosan.”

Világosan kell látni és tisztázni kell, hogy az elsődlegesen árvízvédelmi célú „száraztározók” a fent említett célok megvalósítására nem alkalmasak. Amennyiben az elöntések nem rendszeresen, a gazdálkodók számára nem tervezhetően valósulnak meg, akkor erre nem lehet alapozni. Ebben az esetben várhatóan kártérítés-orientált szántóművelés lehet az a „területhasználat”, amit a gazdálkodók kialakítanak, ami társadalmi szempontból messze nem optimális.

Víztűrő gazdálkodás kialakítására, tájgazdálkodásra rendszeres, sekélyvízi elöntés esetén van mód, ezért javasoljuk, hogy döntően az ilyen üzemű tározók kialakítása kerüljön tervezésre. A tározók számára ideális helyek lehetnének a mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas mélyártéri területek.

54.o.

A Rövid távú teendők (-2014) közé kell illeszteni, hogy az ártéri tájgazdálkodás kialakításának finanszírozását biztosító támogatási programokat be kell emelni az EU KAP 2014-2020-as időszak pénzügyi rendszerébe. Enélkül a területhasználat váltásnak nincs esélye Magyarországon.

55. o.

A Közép távú teendők közül javasoljuk a Rövid távúak közé előrehozni:

- „El kell készíteni a stratégiai fejlesztések terveit, a hatékonyság érdekében összhangba kell hozni más szakterületi tervekkel, hogy az új pénzügyi időszak indulására a pályázatok kész állapotban legyenek. A stratégiai tervek készítésénél előtérbe kell helyezni a komplexitást, a hatékonyabb megtérülés, és a fenntarthatóság érdekében.”
- **„Folytatni kell a ~~2001-ben~~ 2003-ban elfogadott VTT programot valamint a Duna projektet.** A programnak megfelelően el kell érni, hogy az árvízcsúcs-csökkentő tározók térségfejlesztési szerepe nőjön, vízkészlet-gazdálkodási és komplex vidékfejlesztési funkciót lássanak el. Ki kell dolgozni a projektek gazdaságélénkítő és foglalkoztatást segítő elemeit. Ennek megfelelően felülvizsgálata, illesztése szükséges a részletes tervezésekben a csatlakozó nemzeti stratégiákhoz.”
- „Növelni kell az ökológiai rendszerek (pl. erdők, vizes élőhelyek) árvízi védekezésben betöltött szerepét területhasználat váltással.”
- „Meg kell kezdeni a Nemzeti Vidékstratégia árvízvédelmet elősegítő programjainak időarányos végrehajtását, különös tekintettel az ártéri tájgazdálkodási, halászati programokra, a kapcsolódó földbirtok-rendezési és földhasználat-váltást elősegítő jogszabályi változtatásokra.”

58. o.

„Felül kell bírálni azt a jelenlegi gyakorlatot, amely szerint az állam kizárólagos felelősségi körébe tartozó fejlesztések egy része a régiók és az önkormányzatok döntési felelősségébe tartozik.

Ilyen fejlesztések például a sík- és dombvidéki vízrendezési fejlesztések, a víziközmű beruházások, amelyek területén a helyi önkormányzatok lobby ereje határozza meg elsősorban, hogy mely fejlesztések induljanak. Ilyenek a térségi víz-szétosztó létesítmények fejlesztésére irányuló projektek, amelyekből ebben a tervezési időszakban, csak a Homokhátsági beruházások egy kis része kapott támogatást.”

Nem vitatjuk a probléma súlyát, ugyanakkor vigyázni kell azzal is, hogy az állami túlközpontosítás a helyi közösségek önrendelkezési lehetőségét, a szubszidiaritást csorbítsa.

73.o.

Aggályos elképzelésnek tartjuk az ázsiai, arab világból származó tőkére alapozott öntözéses gazdálkodás fejlesztését. A vélt gazdasági előnyöknél nagyobb veszélyt jelenthet, hogy egy egyre kiéleződő geopolitikai környezetben az ilyen típusú „együtműködés” valójában a nagyobb tőkeerővel bíró ország földzsákmánylását (*landgrab*) készíti elő vagy valósítja meg hazánkban.

Egyéb megjegyzések

Az anyagban számos olyan mondatot, bekezdést találtunk, melyek szó szerint ismétlődnek. Ezek nyilván kiemelt jelentőségűek, ugyanakkor stilisztikai szempontok miatt célszerű lehet az ismétlődéseket kiszűrni. Néhány példa:

- 12., 14. o. „A vízkészletek megőrzése, az igényeknek megfelelő szétosztása, a társadalmi szinten elvárt egyenlő hozzájárulás lehetőségének biztosítása (szélsőséges helyzetekben is) érdekében működőképes állapotba kell hozni és tartani a létesítményeket.”
- 20., 21. o. Terveink szerint 2027-re a jó állapotba kerülő, illetve jó állapotában fenntartott felszíni és felszín alatti vizekből társadalmi szinten a vízzel kapcsolatos igények kielégíthetők lesznek a fenntarthatóság elveinek állandó szem előtt tartása mellett, vagyis mindenki számára biztosított lesz az egészséges környezethez való jog egy fontos eleme.

68.o.

„készülő új önkormányzati törvény” – időközben elfogadásra került az új Ötv.

Tevékenységünket támogatja a „Fenntartható helyi gazdasági kezdeményezések érdekképviselésének megteremtése és piaci életképességük javítása” projekt.

A projekt a Svájci–Magyar Együtműködési Program társfinanszírozásával valósult meg.

